

Próbálkozás a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés és másolatszolgáltatás térítési mechanizmusának egységesítésével

A nemzetközi relációjú másolatszolgáltatás mindig is térítésköteles volt, újabban a könyvtárközi kölcsönzés is mindinkább az. Az IFLA 1985. évi chicagói ajánlásának, hogy ti. a kölcsönző könyvtárak a saját országukban megjelent könyvek után ne szedjenek térítési díjat, csak az importból származó állományegységeikért, nem nagyon lett foganatja (talán a németországi könyvtárak kivételével), napjainkban pedig már végképp nincs.

A mindmáig döcögő forgalmat teszi még döcögösebbé az, hogy a térítési díjak szedését illetően „ahány könyvtár, annyi szokás”. A leginkább elterjedt szokások:

- a CRI (*Coupon-réponse international*) használata,
- a kérések „felbélyegzése” előre beszerzett címkékkel (vignettákkal),
- letéti számla létesítése, amelyről lehívják a térítési díjakat,
- esetenkénti bank- és postai átutalások.

Ezzel egyidejűleg vannak drágábban és olcsóbban szolgáltató és kölcsönző könyvtárak. Míg a térítési díjak egységesítésére komolyan senki még gondolni sem mer, addig a térítési mechanizmus egységesítését illetően 1995 januárjában az IFLA tett egy lépést az újrafelhasználható műanyag kuponok kísérleti bevezetésével.

Ezeket a kuponokat az IFLA Nemzetközi UAP Irodájában lehet beszerezni. Egy-egy kupon ára 8 USD, de van „félpénzen” beszerezhető fél kupon is. Azzal számolnak, hogy egy-egy kupon 15 oldalnyi másolatküldés vagy egy könyvtárközi kölcsönzési tranzakció térítéséhez elég, miközben

hangsúlyozzák: ha valamely könyvtár úgy véli, 2-3 kupont is elkérhet az imént említett szolgáltatási „mennyiségért”.

Az újfajta kuponok legfőbb erénye a korlátlan érvényesség (egyelőre legalábbis: annak igénye). Azok a könyvtárak, amelyek szolgáltatásaik térítéséért tettek szert ilyen kuponokra, más könyvtárakból általuk igényelt szolgáltatások térítésére használhatják fel őket. Ha valamely könyvtár a kuponokat nem kívánja vagy tudja felhasználni, az említett IFLA-hivatalban teljes áron válthatók vissza.

Az IFLA-kuponok használói közé számos nem európai könyvtár jelentkezett, Európában főként Angliában és a skandináv országokban váltak népszerűvé. A többi állam könyvtáraiban most vannak elterjedőben. Magyarországon pl. csak a Richter Gedeon Gyógyszerárugyár szakkönyvtára és információs szolgálata vásárolt eddig ilyen kuponokat (az 1995. évi hivatalos IFLA-adatkiadás szerint). Fontos körülmény az is, hogy a BLDSC külföldi partnereitől ugyancsak elfogadja szolgáltatási térítésként a szóban forgó „fizetőeszközt”.

1997-ben fogják a kuponhasználat tapasztalatait értékelni. Abban reménykednek, hogy ez az értékelés jelentős eredményekről számolhat majd be.

/JANOVSKÁ, D.: Nová forma úhrady medzinárodných medziknižničných výpožičných služieb. = Knihnice a informácie, 28. köt. 5. sz. 1996. p. 221–226./

(Futala Tibor)

Könyvtárközi együttműködés regionális szinten

Korábban északi szomszédságunkban is a „rezortizmus” volt a könyvtári rendszer fejlesztésének – mondhatni – tévútja. Ez annyit tesz, hogy a hálózatok szervezése a könyvtárak tárcák szerinti hovatartozása szerint folyt, mégpedig anélkül, hogy regionális szinten mód lett volna a különféle hálózatokhoz tartozó könyvtárak valamennyire is érdemi együttműködésére. Ennek az ellátás látta a kárát, ui. az indokolatlan állománygyarapítási duplikálódások miatt szegényesebb, a tökéletlen feltárás miatt szakszerűtlenebb, a könyvtárak „egymást nem ismerése” miatt pedig körülményesebb volt.

Ezen próbál segíteni a *könyvtárak kooperatív társulása* (a továbbiakban: KKT) elnevezésű program, amelynek célja, hogy regionális szinten (Szlovákiában ez járásokat jelent)

- a nyilvános könyvtári szférán kívül az együttműködésbe az egyéb könyvtárakat is bekapcsolja;
- az érvényes szabványoknak megfelelően koordinálja a társult könyvtárak szakmai tevékenységét;
- érvényt szerezzen az UAP követelményeinek (legalábbis a társulás intézményei között);

- szervezze a bel- és külföldi tapasztalatcserét a korszerű tapasztalatok realizálásának igényével;
- kiemelten foglalkozzék a könyvtári automatizálással, segítse elő a társadalom informatizálási tervének megvalósulását;
- továbbképzési céllal hívjon össze tanácskozásokat a társult könyvtárak munkatársai számára;
- segítse elő a kiadványi tevékenységet (módszertani anyagok, bibliográfiák, helyismereti dokumentumok kiadását) és társuláson belüli cseréjét;
- propagálja a régióban a KKT szolgáltatásait a médiumok segítségével.

A KKT-k szervezési elvei a következők:

- a társulások tagkönyvtárai partneri kapcsolatban állnak egymással, s ezen az alapon csak érdemi és „testre szabott” kooperációkat fejlesztenek ki egymás között;
- a társulásokba való belépés – az együttműködési szándék kinyilvánítása mellett – önkéntes;
- a társulások nyitott rendszert képeznek: a be- és a kilépés egyaránt szabad;
- a részt vevő könyvtárak az együttműködés összefogása érdekében gesztor könyvtárat választanak.

Referált forrásdokumentumunk a privigyei járás KKT-jét ismerteti – írja le. Ebben jelenleg 20 könyvtár vesz részt, közülük 3 középiskolai, 2 felsőoktatási, 7 szak-, 3 városi és 5 községi könyvtár.

Az együttműködésben különböző irányokat lehet megkülönböztetni, ún. elsőként azt az irányt, ahol a segítség a gesztor könyvtárból a tagkönyv-

tárak (több vagy legtöbbször egy-egy tagkönyvtár) felé áramlik, másodjára azt, amikor a tagkönyvtárak (a tagkönyvtárak valamelyike) segítik ki a gesztor könyvtárat, harmadjára pedig azt, ahol a tagkönyvtárak egymás között kooperálnak. A privigyei járási KKT-ben mindhárom irányban valóban érdemi eredményeket sikerült elérni. (Ezeket forrásdokumentumunk egyenként le is írja.)

Időközben a KKT feladatrendszerének bővítése is napirendre került. A lehetséges és kívánatos kooperációk a következők:

- közös állománygyarapítás (összeadott keretek terhére);
- osztott katalogizálás a központi regionális adatbázis létrehozásának igényével;
- a könyvtárosok társadalmi presztízsének emelése;
- a KKT szolgáltatásainak intenzívebb propagálása;
- regionális könyvtári „minerva” kiadása.

Az előkészületben levő könyvtári törvény a nyilvános könyvtárak számára várhatóan kulcsszerepet fog biztosítani. Ám ezt csak akkor tudják majd eredményesen ellátni, ha munkájukat a KKT-k, illetve a hozzájuk hasonló társulások segítik, „dúsítják fel” regionális szinten.

/MIKŠIKOVÁ, E.: Aplikácia modelu kooperačného združenia knižníc v podmenkách okresu Prievidza. (Súčasný stav a zábery d'alsieho rozvoja.) = Knižnice a informácie, 28. köt. 4. sz. 1996. p. 165–170./

(Futala Tibor)

A dokumentumellátás térítése az Egyesült Királyság egyetemi könyvtáraiban

Sok érv szól az egyetemi könyvtárakban a könyvtárközi kölcsönzés mellett és ellen. Egyesek szerint a helyi állományban nem található információért a felhasználónak ne kelljen fizetnie, ahogy ez hagyomány volt az egyetemi könyvtárak többségében. Ugyanakkor különböző okok miatt egyre több intézet és könyvtára jut arra a meggyőződésre, hogy a könyvtárközi kölcsönzés egy bizonyos szintjén már térítenie kell a felhasználónak. Ilyen lehet, amikor a könyvtárnak nincs pénze a teljes könyvtárközi kölcsönzés fizetésére, és jobb, ha térítéssel szolgáltatást nyújt, mint ha semmilyen. Mások véleménye szerint, ha a felhasználó egy közeli másik könyvtárban megkaphatná a szükséges információt, az neki is pénzébe és idejébe kerülne, nem beszélve a kényelmetlenségről (utazás stb.). Gyakran megjelenik az a nézet is,

hogy az egyetemi intézmények egyre inkább üzleti gondolkodásúvá válnak, így megfizettetik szolgáltatásaikat is, mások szerint a könyvtárhasználatot a tandíj magában foglalja.

A kérdőíves felmérés eredményei

A South Bank Egyetem könyvtárában az 1993–1994-es tanévben ugrásszerű növekedést tapasztaltak a könyvtárközi kölcsönzés iránti igények számában mind az oktatók, mind a hallgatók részéről. Ezért szolgáltatásuk és gyakorlatuk felülvizsgálatát határozták el, a döntés előtt azonban kérdőíves felméréssel vizsgálták más könyvtárak tapasztalatait. A növekedésnek számos belső okát is feltárták, így a hallgatók számának növekedését, új szakok indítását, néhány folyóirat lemondását stb.